

досягнення обдарованої дитини нарівні з досягненнями звичайних учнів?», «Які форми співпраці сім'ї та школи є найбільш плідними для виявлення і розвитку таланту обдарованих дітей?», «Чи потрібно обдарованих дітей навчати у спеціалізованих класах (школах)?», «Чи можна оцінювати обдаровану дитину за критеріями, які використовуються для звичайних учнів?» та інші.

Інтерактивна технологія «Займи позицію» також використовувалася нами для роботи з дискусійними питаннями. Її можна застосувати на початку практичного заняття для представлення значної кількості поглядів на проблему, що буде опрацьована на занятті, або наприкінці, щоб з'ясувати позицію кожного учасника щодо обговорюваного питання.

Студентам пропонується визначити власну позицію стосовно зазначеної проблеми («за», «проти», «не визначився»). Зайнявши позицію, учасники обмінюються думками, уточнюють свою позицію, наводять аргументи на її підтримку. Представники різних позицій виступають по черзі з найважливішими аргументами, під впливом яких дехто навіть може змінити свою позицію. Розглядаючи протилежні позиції з дискусійної проблеми, студенти ознайомлювалися з альтернативними поглядами; прогнозували імовірні наслідки власних педагогічних рішень для класу та для окремих учнів; на практиці намагалися відстоювати свою точку зору; вчилися вислуховувати інших; отримували додаткові знання з теми.

Оскільки описані технології застосовувалися нами не лише з метою навчання теоретичного матеріалу майбутніх учителів, а й із метою практичного ознайомлення з потенціалом інтерактивних технологій, то обов'язковою умовою застосування будь-якої із цих технологій було її обговорення, спрямоване на включення рефлексивних процесів та проєктивних умінь студентів. Наприклад: *Що ви відчували під час застосування технології? Які труднощі могли у вас виникнути при опрацюванні матеріалу, якби названа технологія не застосовувалась? З якою метою можна застосувати таку технологію у школі? Які труднощі можуть виникати під час застосування цієї технології з молодшими школярами? Як їх можна подолати? Наведіть приклади застосування цієї технології у школі.* Таке обговорення допомагає майбутнім учителям усвідомити структуру конкретної інтерактивної технології, самостійно виявити її переваги і недоліки, визначити розвивальний та освітній потенціал.

Отже, застосування інтерактивних технологій у практиці ВНЗ за умови залучення студентів до рефлексивної діяльності виконує подвійну роль: як засіб передачі програмового матеріалу та його засвоєння і як спосіб формування у майбутніх педагогів методичної бази для інтерактивної взаємодії з молодшими школярами у переповнених класах сучасних шкіл. Перспективою подальших розвідок з цього напрямку вважаємо емпіричне дослідження ефективності використовуваної системи інтерактивних технологій на заняттях із психолого-педагогічних дисциплін для практичної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми в умовах загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 23 березня 1996 року // Вісник Верховної Ради. — 1996. — № 21. — 84 с.
2. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-методичний посібник. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. — К.: А.С.К., 2004. — 192 с.

УДК 37.018.7:17.023.35

Тетяна ДОВГА

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗАДАЧ І ЗАВДАНЬ У СИСТЕМІ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

У статті розкрито підходи до створення та використання пізнавальних задач і завдань на матеріалі різноманітних за змістом навчальних предметів у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

В статье раскрыты подходы к созданию и использованию познавательных задач и заданий на материале разнообразных по содержанию учебных предметов в процессе подготовки будущего учителя начальной школы.

This article enlightens possibilities for creation and usage of cognitive problems and tasks based on the material of studying subjects with different content in the process of preparation of a teacher for primary school.

Удосконалення змісту та результатів навчання в загальноосвітній школі вимагає систематичного дослідження питань розвитку пізнавальної діяльності школярів.

Активність пізнавальної діяльності учня — необхідна умова і в той же час ознака зародження самостійності мислення, використання прийомів праці, поведінки, характеру, практичної діяльності у школі й поза нею.

Питанням розвивального навчання та індивідуального розвитку особистості молодших школярів присвячені психологічні й дидактичні дослідження (П. Гальперін, О. Дусаविцький, К. Кабанова-Меллер, І. Лернер, С. Максименко, Н. Менчинська, О. Савченко, О. Скрипченко та ін.). Окремі аспекти цієї проблеми досліджувались у роботах українських дидактів і методистів (Т. Байбара, М. Богданович, Н. Воскресенська, Н. Каневська, О. Киричук, Н. Коваль, Я. Кодлюк, Е. Сильнова та ін.).

Методиці розв'язання задач у початковій школі присвятили свої дослідження Г. Балл, Т. Бельчева, М. Богданович, Б. Друзь, Б. Ерднієв, П. Ерднієв, Л. Кочіна, Л. Шевченко та ін.

Система навчання, яка існує в сучасній школі, забезпечує розвиток активності й самостійності пізнавальної діяльності, розвиток творчих здібностей учнів. Вона заснована на використанні системи пізнавальних задач, які посилюють спрямованість мислення на розкриття суттєвих сторін матеріалу, що вивчається.

На наш погляд, проблемі теоретичної та практичної підготовки студентів до роботи над розв'язуванням у початковій школі саме пізнавальних задач приділено недостатньо уваги.

Метою статті є розкриття способів створення та використання пізнавальних задач і завдань на матеріалі різноманітних за змістом навчальних предметів у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Учителеві, який прагне не тільки навчати, але й розвивати своїх учнів, це насамперед треба враховувати у своїй роботі. Дуже важливо вміти добирати навчальний матеріал, який буде подаватися дітям у формі пізнавальної задачі, бо знайома учням задача вже не є для них розумовою. Такий підхід до постановки пізнавальних задач неможливий без продуктивної актуалізації і правильного застосування знань школярів, поточної інформації, її аналізу та узагальнення.

Ознаки творчого мислення у різних учнів проявляються по-різному. Сформувати їх у кожного — одне з найважливіших завдань навчання. Ефективний засіб для цього — пізнавальні задачі. Психологи стверджують: мислення починається тоді, коли виникає задача.

На особливу роль задач у навчанні вказував Л. Фрідман: «Розв'язання задачі в навчанні виступає і метою, і способом навчання. Ось чому проблема задач є однією з головних для дидактики, практичної психології та спеціальних методик. Зараз, коли широко обговорюється питання інтенсифікації розумового розвитку учнів, ця проблема набуває особливої гостроти та актуальності. Розв'язання задач як головний метод навчання, як метод набуття учнями нових знань — ось головний шлях вирішення проблеми розвитку учнів» [7, с. 55].

Зараз цей метод розглядається як загальнодидактичний феномен, який націлений на розвиток у сучасних учнів пізнавальної активності та творчого мислення.

Які вміння і навички творчого мислення формує задача? По-перше, здатність самостійно аналізувати явище, яке вивчається, розчленовувати його на основні елементи (умови, причини, засоби і т. ін.). По-друге, вміння осмислювати роль і місце кожної частини

у складі цілого, у взаємодії з провідними сторонами. По-третє, готовність знаходити в теорії ідеї, висновки, закономірності, адекватні логіці того матеріалу, який розглядається. І, насамкінець, вона забезпечує вміння правильно діагностувати явище, тобто визначати, до якої категорії понять воно належить [3].

Аналіз змісту навчання молодших школярів свідчить про зростання вимог до розвинутих здібностей, а це, у свою чергу, вимагає від учителя творчого ставлення до підбору навчально-пізнавальних задач, розв'язання яких було б цікавим, захоплюючим для учнів. Одним зі шляхів підвищення пізнавальної активності школярів є залучення їх до розв'язання певної проблеми, задачі, що потребує оригінальності мислення, відмови від стереотипів, самостійності, нових знань, але щоб у її розв'язанні можна було спиратися частково на попередні знання, частково — на власний життєвий досвід, а комусь — і на інтуїцію. Організація такої навчальної діяльності потребує від учителя відповідних умінь, а саме: правильно і чітко сформулювати проблему (що означає забезпечити її розв'язання); самоорганізації; здатності до співпраці з кожним учнем; умінь прогнозувати розвиток ситуації, керувати нею, вчасно робити висновки [2].

Головна відмінність навчальної задачі від практичної — та, що об'єктом дій учнів є способи змін предметів, а не самі предмети, а суть практичної задачі — в реальному досягненні мети (а не в набутті нових знань). Пізнавальні задачі (як і навчальні) — це насамперед система завдань, під час виконання яких учні засвоюють узагальнені способи дій у конкретній предметній галузі.

Г. Балл так характеризує співвідношення понять «навчальна задача» та «пізнавальна задача»:

— пізнавальні задачі розв'язуються не лише під час навчальної діяльності, а отже, тільки деякі пізнавальні задачі є навчальними;

— серед навчальних задач основну масу складають пізнавальні, але, разом із тим, є й такі, що не можуть бути пізнавальними (суто комунікативні, рухливі);

— будь-яка специфічно навчальна задача, що спрямована на оволодіння загальним способом розв'язування подібних задач, може бути віднесена до пізнавальної [1].

На думку С. Гончаренка, пізнавальна задача — це навчальне завдання, що потребує пошуку нових знань, способів та стимуляції активного використання зв'язків, відношень, доведень [4]. Пізнавальні задачі також розрізняють за рівнем самостійності їх розв'язання. Самостійність учнів у навчальній діяльності проявляється у розв'язанні цього виду задач оригінальними способами [3].

На уроці (особливо при вивченні нової теми) вчитель може поставити перед дітьми пізнавальну задачу і показати спосіб та хід її розв'язання. Такі задачі, за І. Лернером, є навчально-пізнавальними. Рівень допомоги педагога у пошуках шляхів розв'язання таких задач може бути різним. Це залежить і від складності поставленої задачі, і від попередніх знань та умінь учнів, і від індивідуальних особливостей молодших школярів, і від наявності часу, а насамперед — від мети, яку вчитель ставить не тільки перед дітьми, а й перед собою.

Пізнавальні задачі називають тренувальними, якщо учні вже ознайомлені зі способами дії при розв'язуванні таких задач і можуть розв'язувати їх самостійно. Найбільш складною, але дуже захоплюючою та цікавою для молодших школярів є пошуково-пізнавальна задача, яку ставить перед учнями вчитель, коли вони вже досить успішно попрацювали над тренувальними задачами і оволоділи способами дій цілої низки подібних задач. Головною умовою розв'язання пошуково-пізнавальної задачі є цілковита самостійність у знаходженні шляхів її розв'язання. Саме рівень самостійності розв'язання пошукових пізнавальних задач, як наголошує І. Лернер, є критерієм досягнутої пізнавальної самостійності учнів. Винахідницькі задачі теж відносять до пошукових пізнавальних задач [5].

Залежно від того, які психічні процеси відіграють вирішальну роль у розв'язуванні задач, Г. Балл поділяє їх на розумові, перцептивні, імажинативні, мнемічні:

— *розумові* — задачі, розв'язання яких спирається на мислення;

- *перцептивні* — задачі, що активізують процеси сприймання;
- *імажинативні* (образні) — у розв'язку потребують знань, уяви та опису події;
- *мнемічні* — задачі, які навантажують пам'ять [1].

У досвіді роботи вчителів початкових класів існує принцип добору пізнавальних задач з різних навчальних предметів, а саме:

- пізнавальні задачі на уроках математики;
- мовленнєві задачі як засіб розвитку зв'язного мовлення;
- граматико-орфографічні пізнавальні задачі;
- пізнавальні задачі у процесі вивчення природознавства;
- винахідницькі задачі як засіб розвитку творчого мислення школярів.

Пізнавальні завдання мають міжпредметний характер і націлені на розвиток творчого мислення, спеціальних та загальнонавчальних, а також практичних життєвих умінь. Учителями вони використовуються у такому формулюванні:

1. Провести досліди. Написати дослідницьку роботу.
2. Виступити в ролі редактора журналу чи газети. Зробити рекламу.
3. Виступити в ролі журналіста чи науковця. Взяти інтерв'ю.
4. Розглянути різні предмети. Запропонувати можливості їх незвичного використання.
5. Дібрати асоціації до предмета. Впізнати предмет за асоціаціями.
6. Виступити в ролі вчителя: запропонувати учням пам'ятку, опорну схему, малюнок з обраної теми тощо.
7. Створити власний (колективний) проект для розв'язання життєвої ситуації.

Наведемо приклади використання таких завдань у навчально-виховному процесі початкової школи.

Український педагог С. Сірополко зазначав: «Що торкається арифметики, то вона має своєю метою дати учням уміння розв'язувати ті задачі, з якими вони після школи здибаються в житті, дати їм змогу без труднощів приступити до систематичного курсу арифметики в старших концентрах. Зміст задач повинен відповідати особливостям місцевості, де знаходиться школа, і через те необхідно вводити задачі, що торкаються сільського господарства, кооперації, торгівлі, промисловости. Крім того арифметика в початковій школі мусить бути органічно зв'язана з природознавством і географією, і тому, разом з тим, як діти познакомяться в доступному для них обсягу з сими предметами, треба давати матеріал для обчислення з цих галузів» [6, с. 160].

Проблемна задача

У третьому класі навчалось 25 учнів. Їм запропонували займатися у двох гуртках: математичному та природничому. До кожного записалось по 16 учнів, причому 10 учнів вирішили займатися одночасно математикою і природознавством. Дізнавшись про це, діти здивувались: «Невже в нас у класі не 25 учнів, а всі 42?». Але вчитель сказав: «У нас є декілька дітей, які не записалися до жодного з гуртків. Я можу сказати, скільки їх, а як ви можете про це дізнатися?».

Мовленнєва задача (гра «Асоціації»)

Відгадати, про що йдеться, за п'ятьма асоціаціями:

1. Цей предмет зберігається в музеї, але може бути й удома.
2. Дехто полюбляє це колекціонувати.
3. Людина, яка виготовляє цей предмет, часто стає відомою.
4. Цей предмет не поставиш у куток, він любить дивитися з висоти.
5. Деякі з цих предметів коштують дуже дорого.

(Підказка: цей предмет дружить із гвіздком). Відповідь: картина.

Граматико-орфографічна задача

- Утворіть слово із поданих букв: Уу Іі Їн Кр а (Україна).
- Доберіть до нього спільнокореневі слова (українка, українці, український).
- Визначте корінь. Якими частинами мови є ці слова?

Дослідницька задача

Проведи дослід. Налий у чисте блюдечко трохи підсоленої води і постав на підвіконня чи на батарею опалення. Подивись наступного дня, скільки води лишилося. Замалюй результати дослідів і поясни, що сталося.

Доцільним є використання завдань, які носять міжпредметний характер і переслідують різні цілі.

Природничо-мовленнєва задача

Склади розповідь про одну з відомих тобі тварин лісу.

Обери, як вона пристосовується:

До зміни сезонів

На зиму відлітає в теплі краї.

Має густе хутро.

Запасує корм.

Взимку впадає у сплячку.

До життя в лісі

Вміє ховатися в лісі.

Вміє лазити по деревах.

Будує гнізда на деревах.

Харчуються частинами дерев.

Задача-проект

Вирішенню інтелектуально-моральних завдань сприяє проектна робота «Абетка гарних рис людини». В основі проекту — складання колективної книги, у якій на кожну літеру алфавіту діти з допомогою дорослих добирали ознаки («добрі») слова, що характеризують людей.

Наприклад:

А — акуратний, активний;

Б — благородний, бережливий;

В — ввічливий, вихований, вдячний;

Г — гарний, гостинний, героїчний;

Д — добрий, дисциплінований, дружній тощо.

У результаті виконання цього проекту в учнів розширюється кругозір; розвиваються творчі, літературні здібності; активізується внутрішнє і зовнішнє мовлення; відбувається інтелектуальний і моральний розвиток; вдосконалюється техніка читання. До цього проекту діти можуть звертатися в разі необхідності: для побудови позитивного міжособистісного спілкування, для вирішення конфліктних ситуацій у спілкуванні тощо. Робота над описаним проектом створює умови для виконання наступного завдання.

Етично-мовленнєва задача (гра «Літературний портрет»)

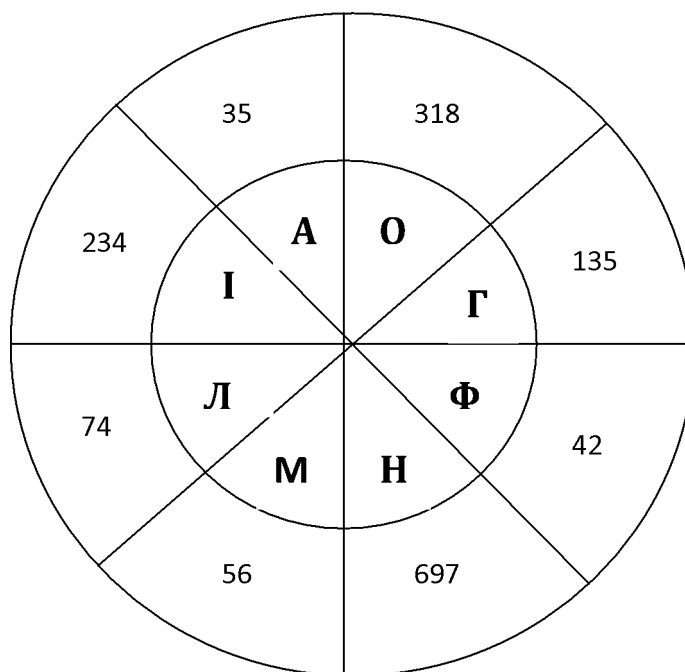
Учням пропонують заповнити таблицю.

<i>Автор твору:</i>					
<i>Назва твору:</i>					
<i>Ім'я героя:</i>					
<i>Зовнішність</i>	<i>Вчинки</i>	<i>Риси</i>	<i>Стосунки з іншими</i>	<i>Ставлення автора до нього</i>	<i>Моє ставлення</i>

Інтегрована задача (на матеріалі математики, мови, природознавства)

На Земній кулі мешкають птахи, які безпомилково складають прогноз погоди на літо. Вони будують гнізда з піску. Висота гнізда залежить від того, яким буде літо: сухим або дощовим. Якщо очікується дощове літо, то гнізда будують високо, щоб їх не могло затопити водою, а якщо посушливе, то гнізда будують низько. Розшифруй назву цих птахів, послідовно виконавши ділення:

1554 : 37 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
4366 : 59 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
18 165 : 519 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
13 888 : 248 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
20 826 : 89 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
52 972 : 76 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
106 110 : 786 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>
256 626 : 807 =	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Отже, в системі роботи вчителя початкової школи має зайняти належне місце використання пізнавальних задач і завдань як передумова творчого розвитку особистості молодшого школяра. Потребує подальших досліджень розробка методики підготовки студентів до зазначеного виду діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл. — М.: Педагогика, 1990. — 184 с.
2. Бельчева Т. Ф. Розв'язання навчально-пізнавальних задач як спосіб формування життєвих цінностей молодших школярів / Т. Ф. Бельчева // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). — Бердянськ: БДПУ, 2006. — № 3 — С. 29–33.
3. Буряк В. К. Активность и самостоятельность учащихся в познавательной деятельности / В. К. Буряк // Педагогика: научно-теоретический журнал, 2007. — № 8. — С. 71–78.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К.: Либідь, 1997. — 374 с.
5. Лернер И. Я. Познавательные задачи в обучении гуманитарным наукам / И. Я. Лернер. — М.: Педагогика, 1972. — 240 с.
6. Сірополько С. О. Завдання нової школи // У кн.: Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.): хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. — К.: Науковий світ, 2003. — С. 155–163.
7. Фридман Л. М. Логико-психологический анализ школьных учебных задач / Л. М. Фридман. — М.: Педагогика, 1977. — 160 с.

УДК 371.13:004

Наталія ВОРОПАЙ

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкривається питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі організації самостійної роботи майбутніх фахівців, зокрема початкової ланки освіти. Впровадження у навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій, які можуть сприяти ефективності інноваційних педагогічних технологій, а також підняти на новий рівень традиційні форми навчального процесу, є одним із перспективних напрямів підвищення якості освіти в умовах Болонського процесу.